

ENTREPRENØRSKAB I DE KUNSTNERISKE UDDANNELSER I NORDEN

Afsluttende rapport til KreaNord, projekt 13091

”Entreprenørskab i de kunstneriske uddannelser i Norden”
Afsluttende rapport til KreaNord, projekt 13091.

Rapporten: Entreprenørskab i de kunstneriske uddannelser i Norden er udført af:

Karlbak
Mejlgade 42, 1.
DK- 8000 Aarhus C
www.karlbak.dk

Fotos:
Line Zachariassen: forside, s. 11 og 18
Maria Skjerbæk: s. 5
Jakob Bekker-Hansen: s. 6 og 12

Copyright Nordisk Ministerråd 2015.

Alle rettigheder forbeholdes

www.norden.org
www.kreanord.org

Indledende opdrag.....	4
Præsentation: EntreNord kort fortalt.....	5
Successmål 1: Udvikling og brug af entreprenørielle kompetencer i de kunstneriske og kreative uddannelser i Norden.....	9
Successmål 2: Overføre erfaringer med indsatser for professionelle kunstnere i Norden mht. entreprenørskab i kunstnerisk praksis.....	12
IPR-håndbog.....	14
Netværksopbygning og online platform.....	15
Pulje til videndeling.....	15
Særlige initiativer på Færøerne og Ålandsøerne.....	16
Spredningseffekt.....	17
Anbefalinger.....	18

INDLEDENDE OPDRAG

EntreNord er et projekt under KreaNord, Nordisk Ministerråds særlige initiativ for forbedring af vækstpotentialet i regionens kulturelle og kreative industrier. Projektledelse på EntreNord er varetaget af virksomheden Karlbak, der har valgt at samarbejde med CAKI (Center for Anvendt Kunstnerisk Innovation) på flere af aktiviteterne.

EntreNord er afviklet fra 2012-2014 og **formålet** gennem alle årene er at fastholde og udbygge et nordisk samarbejde mellem de kreative og kunstneriske uddannelser gennem at:

- Styrke det kreative Norden og skabe udvikling via deling af erfaringer og kompetencer på tværs af grænser
- Styrke innovationskraft på kunstneriske uddannelser gennem entreprenørskab
- Skabe en øget kritisk masse som konsekvens af formål 1 og 2

Succesmålene for EntreNord er at styrke motivation, lyst og videndeling blandt undervisere og uddannelsesudviklere for i stigende grad, at:

- Udvikle og bruge entreprenørielle kompetencer i de kunstneriske og kreative uddannelser i Norden
- Overføre erfaringer med entreprenørskab som kunstnerisk praksis til færdiguddannede kandidater fra de kunstneriske uddannelser i Norden

Metoden er at skabe udveksling af viden og erfaring på tværs af nationale og professionelle opdelinger gennem workshops, konferencer og seminarer.

I denne afsluttende rapport samles faktuelle oplysninger og anbefalinger fra projektet til styregruppen i KreaNord.

PRÆSENTATION: ENTRENORD KORT FORTALT

Kunst og Design spiller en rigtig vigtig rolle i samfundet – men ikke desto mindre oplever mange, at det er svært at leve af sin kunst- og designfaglige baggrund efter endt uddannelse, og at kunsten ofte ikke kommer i spil på de måske væsentligste områder.

- Hvordan kan de studerende blive bedre til at se flere muligheder i deres kunstneriske profession?
- Hvordan styrker vi de studerendes og de færdiguddannede kunstners forudsætninger for at skabe gode arbejdsliv?

Disse to spørgsmål dannede grundlaget for EntreNord, et tre-årigt projekt under KreaNord, hvor kunstneriske uddannelser, lærere, rektorer, studerende og færdiguddannede kunstnere såvel som rådgivere og konsulenter på tværs af de nordiske grænser diskuterede og delte viden om entreprenørskab inden for de kunstneriske fagligheder.

Når der efterfølgende skrives kunstneriske fagligheder, så refereres der til hele paletten af kunst- og designfag: Scenekunst, billedkunst, design- og arkitektur, kunsthåndværk, musikfaglighed mm. Der er som udgangspunkt stor forskel på disse fagligheder, og projektets udfordring har været at skabe relevans på tværs af både fagligheder, nationaliteter, erfaringer og hierarkier.

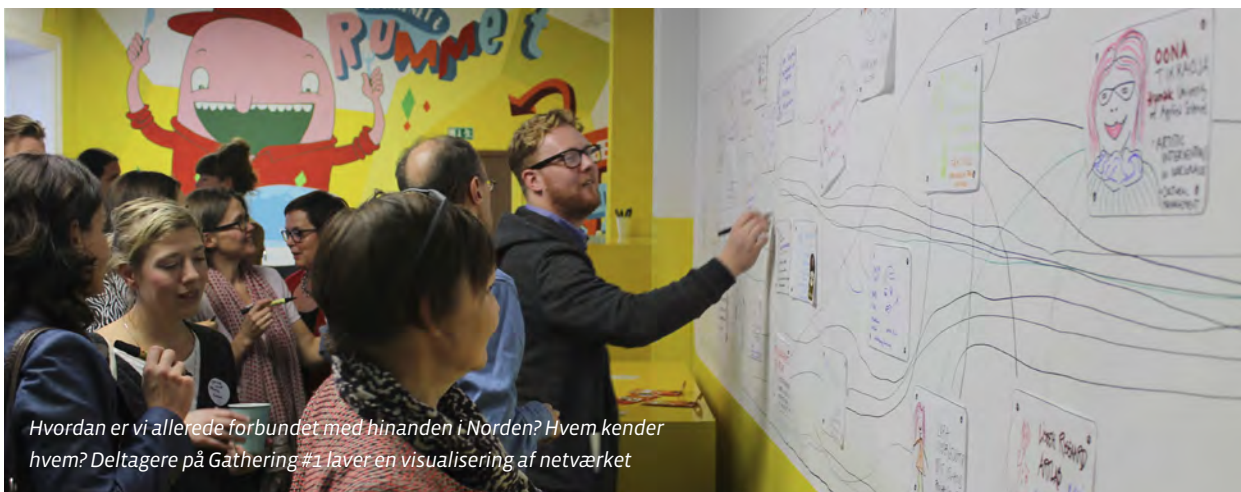
Begrebet entreprenørskab rummer i EntreNords optik både den smalle tilgang (start af virksomhed) og den brede tilgang (et entreprenørielt mindset), der fremmer handlekraft og omsætning af faglig kundskab på mangfoldige måder.

BAGGRUND

EntreNord har afsat i anbefalingerne fra rapporten om entreprenørskab på de kunstneriske uddannelser i Norden. Find rapporten ”Entreprenørskab og foretagsomhed i de kunstneriske uddannelser i Norden” [her](#).

PROJEKTLEDELSE

EntreNord er et projekt under [KreaNord](#), Nordisk Ministerråds særlige initiativ for forbedring af vækstpotentialet i regionens kulturelle og kreative industrier. Projektledelsen på EntreNord er varetaget af virksomheden [Karlback](#), der har valgt at samarbejde med [CAKI](#) (Center for Anvendt Kunstnerisk Innovation) på flere af projektets aktiviteter.

MÅLGRUPPE

Primært undervisere og uddannelsesudviklere ved de kunstneriske uddannelser i Norden. Sekundært organisationer og projekter, der arbejder med entreprenørskabsindsatser for professionelle kunstnere. Der har været ca. 600 deltagere i alt på EntreNords aktiviteter.

AKTIVITETER

EntreNord har i løbet af 2012-2014 udviklet og afholdt følgende aktiviteter:

- 15 workshops (en workshop hvert år i hhv. Sverige, Norge, Finland, Island og Danmark)
- To konferencer for undervisere og uddannelsesudviklere ved de kunstneriske og kreative uddannelser i Norden, EntreNord #1 og EntreNord #2 (publikation for EntreNord #2 er ikke færdig ved redaktionens afslutning af denne rapport)
- To seminarer for udviklere af entreprenørskabsforløb for professionelle kunstnere, Gathering #1 og Gathering #2
- En digital platform for videndeling, www.kreanord.org/entrenord
- En digital håndbog om IPR netop for kunstneriske og kreative erhverv
- Understøttet videndelingsbesøg på tværs af de nordiske lande

Alle aktiviteter er blevet formidlet bredt, og har haft deltagere fra de fem nordiske lande. Til flere af aktiviteterne har der også været deltagere fra Færøerne og Ålandsøerne.

Herudover har der været en lang række afledte indsatser på tværs af Norden, som vi kommer nærmere på senere i rapporten.

MÅL

Styrke motivation, lyst og videndeling blandt undervisere og uddannelsesudviklere til i stigende grad, at:

- Udvikle og bruge entreprenørielle kompetencer i de kunstneriske og kreative uddannelser i Norden
- Overføre erfaringer med entreprenørskab som kunstnerisk praksis til færdiguddannede kandidater fra de kunstneriske uddannelser i Norden

METODE

Skabe udveksling af viden og erfaring på tværs af nationale og professionelle opdelinger gennem workshops, konferencer og seminarer, der tilsigter en HØJ grad af deltagerinvolvering.

ERFARINGER

I projektets treårige levetid er vi stødt på **blandede tilgange** til emnet Entreprenørskab – fra høj motivation til stor modstand og fra lang erfaring til ingen erfaring. Der har flere steder været **modstand** mod ordet entreprenørskab på alle niveauer, og med mange forskellige begrundelser og en stor spredning i skolernes oplevelse af, hvad der er **uddannelsernes opgave** på dette felt. Men vi har samtidig oplevet et **ønske fra de studerendes side** om at lære at skabe økonomisk bæredygtige arbejdsliv og en stor glæde når de studerende har skaffet sig erfaringer med praktisk entreprenørskab.

Følgende **behov** er blevet defineret undervejs i projektet:

- Forankring i undervisningsplaner, læringsmål og vaner på skolerne
- Interdisciplinaritet
- Flere samarbejder med aktører fra samfundets mange forskellige sektorer
- Øget opmærksomhed på både det brede og det smalle perspektiv i entreprenørskab
- Skabelse af entreprenørielle miljøer, der åbner for nye samarbejder, tværfaglighed og nytænkning af fag
- Sparring, spejling og videndeling blandt undervisere

Vi er også stødt på en række **antagelser**, som har givet anledning til modstand mod begrebet Entreprenørskab, eksempler er:

- Entreprenørskab står i modsætning til kunstnerisk integritet
- Det er forventeligt at kunstnerisk indsats ofte er ulønnet
- Der er indenfor mange kunstneriske fagligheder en ganske snæver accept af, hvad der er de rigtige måder at omsætte sin kunstneriske faglighed på

Ovenstående antagelser deles ikke af EntreNord. Tværtimod har vi arbejdet målrettet på at udvide forståelsen af mulighedsfeltet for de kunstneriske fag.

Følgende **emner** er ofte på dagsordenen i EntreNords aktiviteter:

- Sprogbrug – hvad er entreprenørskab, og hvordan kan vi tale om det så det bliver vedkommende?
- Hvordan styrkes handlekraft blandt elever, lærere og professionelle?
- Hvilke dilemmaer hersker i forhold til at integrere entreprenørskab i uddannelserne?
- Hvilke barrierer hersker i forhold til at skabe sunde kunstneriske arbejdsliv?
- Hvordan skaber vi synergi mellem uddannelserne og arbejdslivet (individer og organisationer)?
- IPR – Intellectual Property Rights – hvad betyder det i praksis?
- Hvordan lærer de studerende og professionelle kunstnere at tiltrække ressourcer til deres projekter?
- Hvordan evaluerer vi bedst entreprenørskab?

EFFEKT

EntreNord har bidraget til:

Status i uddannelserne. Projektet har givet status og brændstof til indsatsen i uddannelserne og åbnet begrebet entreprenørskab, så det har skabt øget eller ligefrem ny relevans for de kunstneriske uddannelser. Projektet har også været med til at udvikle relevant sprogbrug om entreprenørskab og skabe anerkendelse af de studerendes behov for at træne evnen til at se mange muligheder for kunstnerisk indsats.

Konkret videndeling. Der er skabt nye effektive kontakter mellem aktører på tværs af nordiske lande (på skoler, mellem skoler, mellem fagligheder, mellem lande, mellem professionelle og organisationer).

Nye grafiske modeller. EntreNord har skabt indsigt i elementer, der indgår i entreprenøriel læring og konkret udviklet nye grafiske modeller til inspiration.

Nye projekter og samarbejder. Mange af deltagerne på EntreNords aktiviteter har valgt at krydse landegrænser og besøge hinanden. Det har medført samarbejder som: Udvikling og gennemførelse af workshops for kunstnere, oplæg om Entrepenørskab i undervisning på nordiske uddannelsessteder, nye fælles projektansøgninger med fokus på udvikling af kunstneriske arbejdsliv og sidemandsoplæring i undervisningssituationer på tværs af landegrænser.

ANBEFALINGER

På baggrund af hele projekt EntreNord 2012-2014 har vi skrevet en række anbefalinger, som du kan læse til sidst i denne rapport.

SUCCESMÅL 1:

UDVIKLING OG BRUG AF ENTREPRENØRIELLE KOMPETENCER I DE KUNSTNERISKE OG KREATIVE UDDANNELSER I NORDEN

For at styrke indsatsen for flere entreprenørielle kompetencer på kunstneriske og kreative uddannelser er der i løbet af EntreNords projektperiode afholdt:

- Fem workshops i de fem nordiske lande hvert år fra 2012-2014 – dvs. 15 workshops i alt
- To konferencer, EntreNord #1 og #2, i hhv. 2012 og 2014

FAKTA – workshops i tal

Der er blevet gennemført 15 workshops i alt. 5 workshops hvert år i tre år: 2012, 2013 og 2014. Disse workshops er hvert år blevet afholdt i hver af de fem nordiske lande med så vidt muligt skiftende byer og skoler som værter. Således har vi arbejdet for at sikre spredning og ejerskab i både indhold, rammer blandt deltagere. Vi har ligeledes lagt vægt på at inkludere alle faggrupper indenfor de kunstneriske fag, og har mødt deltagere både fra scene-kunst, design og arkitektur, billedkunst, kunsthåndværk, musikkonservatorier mv.

Der har i alt været tilmeldt 364 deltagere til de 15 workshops. Blandt deltagerne har der været fastansatte undervisere, deltids- og eksterne undervisere, studerende, karrierevejledere fra skolerne, uddannelsesudviklere, projektledere bl.a. fra inkubatormiljøer og flere brancheorganisationer samt deltagere fra rektor- og dekaniveau.

Indhold og form på workshops

Refleksion, udveksling og ejerskab. Det er tre intentioner, der var centrale i planlægning af både indhold og form på alle workshops:

- Refleksion – udvikling sker bedst gennem størst mulig refleksion
- Udveksling – nye kontakter og ideer skaber størst mulig motivation til forandring
- Ejerskab – implementering sker bedst gennem størst mulig ejerskab

For at sikre, at de tre begreber blev sat i spil, stod det klart fra starten, at formen på alle workshops skulle være så deltagerinvolverende som muligt. Workshopformen blev derfor en blanding af oplæg, dialoger og praktisk erfaringsudveksling blandt deltagerne. Det har været en stærk inspiration for alle, at disse workshops er blevet brugt til at dele helt aktuelle erfaringer på tværs af fag, nationalitet og mål.

Temaer på de fem workshops i 2012 var:

- Et fælles sprog om elementerne i entreprenørskabs læring
- Handlingstillid – hvordan styrker du handlekraft?
- Teamwork om udvikling af kommende undervisningsforløb hos deltagerne

Temaer på de fem workshops i 2013 var:

- De nordiske erfaringer – film og fortællinger fra hele Norden
- IPR – rettigheder og værdi af kunstnerisk arbejde
- Dilemmaer i arbejdet med at integrere entreprenørskab i uddannelserne

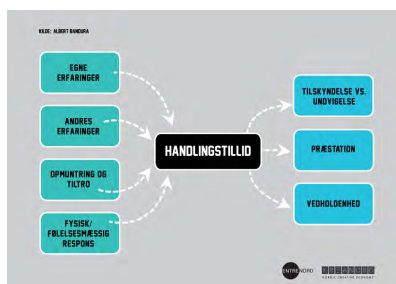
Temaer på de fem workshops i 2014 var:

- Hvorfor entreprenørskab på de kunstneriske uddannelser?
- Evaluering – hvordan evaluerer vi entreprenørskab?
- Tiltrækning af ressourcer – crowdfunding som metode

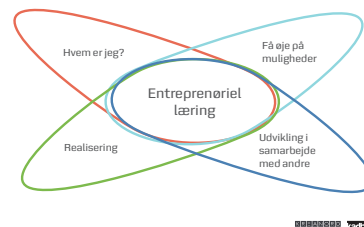
Til hvert års workshop er der blevet udviklet diverse materiale. Dette er blevet uddelt på workshops og eftersendt pr. mail med tanke på direkte brug hjemme på egen skole i egen praksis. Klik på modellerne herunder for at forstørre dem.

Figur 1

Figur 2

Figur 3

FAKTA – konferencerne EntreNord #1 og #2 i tal

I 2012 blev konferencen EntreNord #1 afholdt på Holmen i København. Her var i alt 141 deltagere tilmeldt konferencen. Der var deltagere fra Danmark, Sverige, Norge, Finland og Island samt England og Schweiz.

I 2014 blev konference EntreNord #2 afholdt på Holmen i København. Her var i alt 119 deltagere tilmeldt konferencen. Der var deltagere fra Danmark, Sverige, Norge, Finland og Island samt USA og Rusland

Indhold og form på konferencerne

I 2012 åbnede den danske kulturminister Uffe Elbæk konferencen EntreNord #1 og understregede relevansen af entreprenørskabsundervisning på de kunstneriske uddannelser.

Der blev afholdt fire hovedindlæg af nordiske og internationale oplægsholdere, med taler både fra kunstnerens, underviserens, forskerens og iværksætterens perspektiv.

Syv cases blev præsenteret af undervisere på tværs af de nordiske lande. Formålet var at skabe grobund for videndeling og dialog mellem de deltagende undervisere.

Tre workshops gik i dybden med hhv.

- Forretningsmodeller i kunstneriske projekter
- Didaktik
- Underviserens rolle
- Praktisbaseret tværfaglig undervisning

En paneldebat tog fat på underviserens rolle og diskuterede, hvordan undervisere og uddannelser kan fremme mod, tværfaglige kompetencer og et entreprenørielt mindset blandt studerende. Se publikation fra [EntreNord #1](#).

I 2014 var det den danske kulturminister Marianne Jelved, der åbnede konferencen EntreNord#2.

Der blev afholdt tre hovedindlæg af nordiske og internationale oplægsholdere, med taler både fra kunstnerens, underviserens, forskerens og iværksætterens perspektiv.

Seks cases blev præsenteret af undervisere og projektledere på tværs af de nordiske lande. Formålet var at skabe grobund for videndeling og dialog mellem de deltagende undervisere og projektledere.

Tre workshops gik i dybden med tre emner:

- Kvalitative målekriterier som evalueringsredskab
- Implementering af entreprenørielle kompetencer i uddannelserne
- Fremme af et kreativt og etisk evalueringssystem

Et panel lagde op til en paneldebat og diskussion på konferencen om hvordan vi styrker undervisernes kompetencer ift. at måle og evaluere entreprenørskab på de kunstneriske uddannelser i Norden.

Publikationen for EntreNord #2 er ikke færdig ved redaktionens afslutning af denne rapport. Den kan efterfølgende findes på www.kreanord.org.

SUCCESMÅL 2:

OVERFØRE ERFARINGER MED INDSATSER FOR PROFESSIONELLE KUNSTNERE I NORDEN MHT. ENTREPRENØRSKAB I KUNSTNERISK PRAKSIS

I 2013 blev Gathering #1 afholdt på Republikken i København. Her var i alt 40 deltagere tilmeldt. Der var deltagere fra Norge, Danmark, Sverige, Island og Finland. Fra i alt 26 forskellige initiativer og projekter, som alle arbejder med entreprenørskabsindsatser for professionelle kunstnere.

I 2014 blev Gathering #2 afholdt på Holmen i København. Her var i alt 53 tilmeldte. Der var deltagere fra Norge, Danmark, Sverige, Finland, Island, Færøerne og Ålandsøerne. Fra i alt 23 forskellige initiativer.

Indhold og form på Gathering #1 og #2

Både i 2013 og 2014 har Gathering forløbet over to dage.

Vi valgte det engelske ord "Gathering" for begivenheden for at understrege det uformelle og kontaktskabende præg.

Releksion, udveksling og ejerskab var nøgleord for form og indhold.

Programmet på Gathering #1 var tilrettelagt med faciliterede diskussioner af begreberne "Mentorskab", "Tværfaglighed", "IPR", "Inkubator" og 'Konkurrencer'. Projektlederne fra Karlbak kom med korte indlæg om emnerne som input til den efterfølgende diskussion og videndeling blandt deltagerne.

I løbet af de to dage blev der endvidere skabt et netværkskort, præsenteret syv af deltagerne projekter, arbejdet på makro- og mikroniveau, og der blev startet en facebook-gruppe, og givet en grundig præsentation af www.kreanord.org/entrenord.

Hvordan kan entreprenørskab styrke kunstnerisk aktivitet? Oplæg på Gathering #2

Programmet på Gathering #2 var også tilrettelagt med en høj grad af deltagerinvolvering, denne gang dog med et øget fokus på præsentation af de cases, der var tilstede i rummet: De deltagende projekter, virksomheder og uddannelser var på forhånd blevet bedt om at præsentere sig ind under et af disse tre emner:

- Nordic cases – få øje på hinandens metoder og lade sig inspirere til at låne, besøge hinanden og arbejde sammen.
- Impact – hvordan sikrer I, at I får spredt erfaringer og påvirker bredt?
- Networking – hvordan arbejder I med netværk som den korteste vej til nye opgaver og ny viden?

I løbet af de to dage blev det til oplæg om ni konkrete initiativer (bla. [Artlab](#), [Buskerud Kunstcenters](#) udviklingsforløb, KELA's nye [Frøfabriken](#) og [Nesoddparken](#)) og til mange timers konkret erfaringsudveksling med baggrund i de ni oplæg.

IPR-HÅNDBOG

Der har både fra KreaNord og EntreNords projektledelses side været et ønske om at sætte rettigheder til kunstneriske ydelser på dagsordenen i Norden. I 2013 valgte vi derfor at øge fokus på IPR (Intellectual Property Rights) ved dels at udarbejde en i-bog om IPR med udgangspunkt netop i kunstnerisk praksis og dels ved at sætte IPR på dagsordenen på samtlige arrangementer i 2013.

I-bogen er udviklet af CAKI – Center for Anvendt Kunstnerisk Innovation, der er samarbejdspartner i projektet EntreNord. Bogen indeholder dels en grundig, men letlæst, gennemgang af begreber og beskyttelsesformer, der kan være relevante for kunstnerisk aktivitet. Dette er udbygget med mange, men korte film, som dels er filmede interviews animeret med ikoner, der letter forståelser, og dels er rene animationer, som forklarer begreber og fremgangsmåder. Netop ved at vælge formatet i-bog, har det været muligt at anvende både visuelle og auditive formidlingsformer.

Se IPR-bogen [her](#)

IPR var på agendaen i samtlige arrangementer i 2013. På de fem workshops blev emnet diskuteret, og i-bogen præsenteret, så den kunne bruges hjemme på de deltagende skoler. Diskussionerne efterlod et klart indtryk af, at emnet stadig spiller en perifer rolle i de fleste studier og ofte "dækkes" af en ekstern ekspert, som ikke i øvrigt indgår i undervisningen. På de mange entreprenørskabs-tilbud, der samledes til Gathering #1, var der langt større opmærksomhed om nødvendigheden af, at viden om IPR bliver fælles for alle. Først på baggrund af en vis basal viden vil kunstnerne have et beslutningsgrundlag for, om de vil beskytte deres rettigheder eller ej. Også her blev i-bogen taget godt imod. Også i 2014 blev der henvist til IPR-bogen på både Gathering #2 og EntreNord #2.

IPR var på agendaen i samtlige arrangementer i 2013

NETVÆRKSOPBYGNING OG ONLINE PLATFORM

I 2013 startede EntreNords projektledelse en kortlægning af entreprenørielle initiativer på de kunstneriske uddannelser i Norden og af entreprenørskabstilbud til de færdiguddannede kandidater fra kunstneriske og kreative uddannelser i Norden. Kortlægningen er foregået ved research på nettet, aktiv brug af netværk og mange kontaktskabende mails. Dette har skabt en lang liste med over 700 navne på personer og initiativer og kontakt til mange og meget forskellige metoder og tilbud. Flere af disse metoder og tilbud er blevet beskrevet og præsenteret på www.kreanord.org/entrenord.

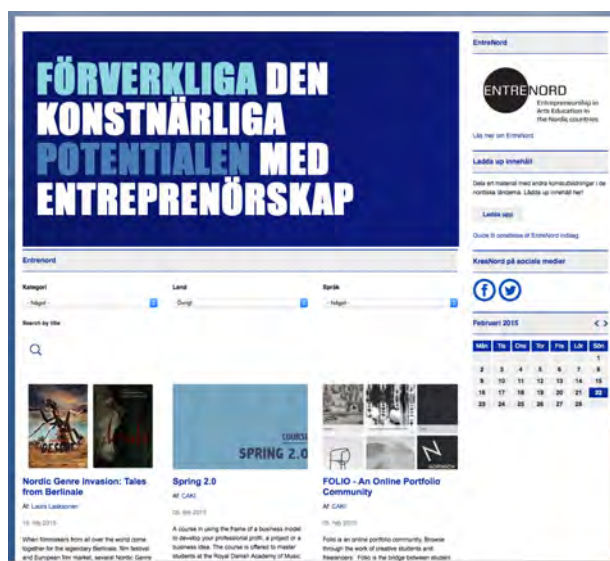
www.kreanord.org/entrenord blev åbnet for alle i uge 47, 2013, Global Entrepreneurship Week, med præsentation på alle KreaNords online platforme.

Udviklingen af et nyt tema om entreprenørskab på KreaNords eksisterende website har haft til formål at:

- Stille informationer om entreprenørskab i de kunstneriske og kreative uddannelser til rådighed både for nuværende og kommende brugere af websitet.
- Bidrage til styrkelse af det kreative Norden og skabe udvikling via deling af viden, erfaringer og kompetencer på tværs af Nordens nationalgrænser.
- Styrkelse af innovationskraften på de kunstneriske og kreative uddannelser gennem entreprenørskab.
- Skabe en øget kritisk masse som konsekvens af ovenstående.

Temaet er blevet præsenteret på samtlige workshops, på Gathering #1 og #2 og konferencen EntreNord #2. Temaet er endvidere blevet præsenteret på projektets samarbejdspartneres online platforme, nyhedsbreve og i relevante online vidensgrupper. CAKI fortsætter arbejdet med at udvikle ny arkitektur til sitet og vedligeholde temaet i 2015 med fokus på følgende succeskriterier:

1. Aktualitet og relevans
2. Et klart nordisk sigte
3. Multidisciplinaritet
4. Tværdisciplinaritet
5. Internationale bidrag

www.kreanord.org/entrenord blev launchet for alle i uge 47, 2013

PULJE TIL VIDENDELING

Der var i 2013 og 2014 afsat en mindre pulje til stimulering af videndeling mellem såvel uddannelser som entreprenørskabstilbud i hele Norden. Puljen har støttet 14 antal møder på tværs af nationalgrænser, fx:

- En islandsk projektleders besøg i København, DK, til udveksling af erfaringer med bl.a. Artlab og CAKI
- Besøg af norsk projektleder hos undervisere fra Musikkonservatoriet i Aarhus, DK
- En færøsk projektleders besøg i København med fokus på støtte til uddannede kunstners arbejdsliv

SÆRLIGE INITIATIVER PÅ FÆRØERNE OG ÅLANDSØERNE

Projektlederne bag EntreNord har gjort en særlig indsats for at formidle projektet og viden om entreprenørskab inden for de kunstneriske og kreative erhverv på Færøerne og Ålandsøerne.

- I oktober 2013 besøgte projektleder Margrete Bak Færøerne og afholdt et indledende møde i Nordens Hus i Tórshavn med deltagere fra Vinnuframi og Iværksætterhuet i Kláksvik. Formålet med mødet var at undersøge samarbejdsflader og tilrettelægge en EntreNord-aktivitet særligt designet til Færøerne.
- I januar 2014 afholdte EntreNord i samarbejde med Iværksætterhuset i Kláksvik aktiviteten StartUp Thórshavn med særligt fokus på de kunstneriske og kreative ideer. Det blev to dage fyldt med nye kontakter og nye ideer til nye samarbejder og konkrete virksomheder i Færøerne. Der deltog 65 personer.
- I februar 2014 var projektleder Margrete Bak på besøg på Færøerne – denne gang for at holde et oplæg til kåringen af Årets Kvindelige Iværksætter på Kvinnur Megna! om Iværksætteri, Samarbejder og Selvlødselse. Der deltog 140 potentielle eller faktiske iværksættere. Rejsen blev betalt af færøske midler.
- I april 2014 besøgte projektleder Mette Marie Karlberg Nordens Institut i Mariehamn på Ålandsøerne. Her holdt hun et oplæg om EntreNord, IPR-håndbogen, om netværket og mulighederne for at deltage aktivt i videndelingen. Hun holdt desuden møde med projektleder fra Ålands Sløjd og Konstantverk. Det blev besluttet, at både Nordens Institut og EntreNord ville gøre en særlig indsats for at formidle invitationen til Gathering #2.
- I sommeren 2014 var projektlederne, Margrete Bak og Mette Marie Karlberg på besøg hos Iværksætterhuset i Kláksvik, Færøerne og holde et oplæg om at tænke tværfagligt inden for de kreative brancher på StartUp Kláksvik.

*Deltagere på workshop i Oslo diskuterer Co-creation.
Workshoppen afledte mange nye samarbejder*

SPREDNINGSEFFEKT

EntreNord har bl.a. skabt et aktivt og videndelende netværk af p.t. 700 aktører på feltet. Dette ses bl.a. i den massive stigning af deltagere/"likes", der har været på både KreaNords webside og facebookside efter afholdelse af diverse EntreNord-aktiviteter og på den efterhånden meget lange mailingliste, der samler tilmeldte til og interesserede i EntreNords aktiviteter.

Derudover har EntreNord-projektet afledt en lang række af nye samarbejder, videndelende besøg og nye nordiske og europæiske initiativer. Her nævner vi blot nogle eksempler:

- September 2012: Marianne Buus, konsulent på EntreNord, holdt indlæg på et internationalt seminar for glasundervisere (<http://www.europeanglasscontext.com>). Flere deltagere herfra valgte efterfølgende at deltage i konferencen EntreNord#1.
- December 2012: Kunsthøgskolen i Oslo (N) inviterede projektledelsen fra EntreNord ind i deres interne udviklingsproces for at kvalificere processen hen i mod mere entreprenørskab i uddannelserne. Marianne Buus faciliterede opstartsseminar.
- Januar 2014: Scenekunstskolen (DK) inviterede projektledelsen fra EntreNord ind i deres interne udviklingsproces for at kvalificere processen hen i mod mere entreprenørskab i uddannelserne.
- Maj 2014: Projektledelsen ved Margrete Bak og Mette Marie Karlberg har udviklet og gennemført første modul af uddannelsen Kunstnere og egen næring for kunstnere i Region Buskerud (N).
- November 2014: Skoler har fundet sammen uden om projektet og gennemført fælles temadage om entreprenørskab i kunst og design. Fx har otte organisationer og skoler i Norge udviklet og i februar 2014 gennemført temadagen EKD (Entreprenørskab i Kunst og Design). De fire centrale arrangører mødte hinanden på EntreNord-workshop i 2013.
- Efterår 2014: Karlbak har sammen med Gathering-deltagere fra Umeå skrevet og udviklet projektet exART, der omfatter videndeling om inkubatorer for de kunstneriske erhverv blandt syv europæiske lande. Der forventes svar fra EU's Creative Europe i 2015.

ANBEFALINGER

På baggrund af dialoger, diskussioner og observationer blandt de kunstneriske uddannelser og blandt diverse tilbud for de professionelle kunstnere i Norden gennem tre år (2012-2014), samler vi her en række konkrete anbefalinger til det videre arbejde med at styrke innovation og entreprenørskab blandt Nordens kunstnere.

Entrepenørskab rummer i EntreNords optik både den smalle tilgang (start af virksomhed), og den brede tilgang – et entrepenørielt mindset, der fremmer handlekraft og omsætning af faglig kundskab på mangfoldige måder.

Skab bevidsthed om, hvornår I taler om etablering af et selvstændige arbejdsliv (hvor konkrete forhold som CVR-registrering, regnskab, moms og fradrag spiller en rolle) og om entrepenørielle kompetencer (en pædagogisk-didaktisk tilgang, der involverer fokus på tværfaglighed/interdisciplinaritet, øgning af handlingstillid og fokuseret arbejde med serendipitet).

TIL UNDERVISERE

- Hvad er entrepenørskab og hvad kan det åbne af nye professionelle handlemuligheder og handlekraft for jeres studerende? Spred og søg inspiration og viden hos kolleger.
- Del viden om entrepenørskab både på den enkelte skole, mellem uddannelser og lande.
- Opsøg anledninger til at besøge kunstneriske uddannelser i og uden for Norden, og sørg for at dele viden med andre undervisere – der sker hele tiden nyt.
- Find muligheder for at eksperimentere med nye opgave- og eksamensformer, der understøtter udvikling af entrepenørielle kompetencer hos de studerende.
- Opsøg muligheder for at lave interdisciplinære projekter.
- Inddrag eksterne undervisere og deltidsundervisere erfaringer og viden om selvstændig beskæftigelse aktivt i undervisningen.
- Skaf jer selv grundlæggende viden om rettigheder til kunstnerisk arbejde og gør jeres overvejelser om IPR til en aktiv og naturlig del af undervisningen og af de studerendes opgaver. Brug gerne IPR-håndbogen, <http://www.caki.dk/ipr/index.html>.

TIL STUDERENDE

- Efterspørg indsigt i og afprøvning af entreprenørielle handlemuligheder i de kunstneriske uddannelser.
- Opsøg professionelle både i uddannelsen og udenfor, der anvender deres entreprenørielle muligheder.
- Opsøg muligheder for at praktisere tværfaglighed (interdisciplinaritet) som led i studierne.
- Betragt entreprenørskab som en måde at lære på.
- Betragt entreprenørskab som en anledning til at træne både serendipitet (evnen til at gøre værdifulde fund, mens du arbejder med noget andet) og kunstnerisk handlekraft.
- Opsøg muligheder for at forstå værdien af IPR (Intellectual Property Rights) og gør det til en aktiv del af din uddannelse.
- Opsøg muligheder for at besøge andre kunstneriske uddannelser i og uden for dit eget land.
- Sørg for at realisere planer og projekter, der giver feedback fra deltagere og interessenter.
- Skaf dig allerede tidligt i studiet viden om, hvor du kan få inspiration og viden om entreprenørielle muligheder både under og efter studiet.

TIL LEDERE OG REKTORER

- Indskriv entreprenørielle grundforståelser i studieplanerne, så de forankres og udvikles.
- Indskriv IPR-viden i curriculum på tværs af fag og discipliner.
- Søg og del viden om entreprenørskab med andre skoler.
- Skolerne kan med fordel etablere tværgående teams med ansvar for at udvikle såvel entreprenøriel grundforståelse som særlige uddannelseselementer af entreprenøriel karakter på mange niveauer i studierne.
- Skab strukturer, der sikrer, at eksterne underviseres og deltidsansatte underviseres erfaringer med entreprenørskab og selvstændig beskæftigelse inddrages og forankres i studierne.
- Skab strukturer, der tager vare på de erfaringer, der gøres med entreprenøriel læring blandt underviserne – også læring udviklet af deltidsansatte og eksterne undervisere.
- Skab opbakning til studenterdrevne initiativer .
- De enkelte skoler kan med stor fordel støtte undervisere og uddannelsesplanlæggere, der vil dele viden og entreprenørielle metoder med øvrige kunstneriske uddannelser både på nationalt og nordisk plan.
- Tænk entreprenørskab som gennemgående tema i undervisning og karriererådgivning. Skab gerne samarbejder med organisationer og virksomheder på begge områder.
- Styrk forskningen i entreprenørskab på de kunstneriske og kreative studier, både som pædagogisk-didaktisk tilgang og som faglig praksis.
- Vær opmærksom på at skabe eller opsøge differentierede tilbud til undervisere med forskellig motivationsgrad og erfaring indenfor entreprenørskab. Ildsjæle med lang erfaring behøver anden sparring end kolleger med lav motivation for entreprenørskab.

TIL PROFESSIONELLE KUNSTNERE

- Hvor er dine rollemodeller? Vær åben for mange måder at skabe arbejdsliv på, på baggrund af dine kunstneriske kompetencer.
- Tænk tværfagligt og lad dig inspirere af andre brancher – vær åben for nyt sprogbrug om arbejdsliv, økonomi og professionel identitet.
- Søg viden og træning i at anvende entreprenørielle muligheder for at udbygge din kunstneriske praksis.
- Skab samarbejder med utraditionelle samarbejdspartnere.
- Eksperimenter med samarbejdsformer og -aftaler.
- Skaf dig viden om IPR i relation til din kunstneriske indsats. For inspiration se [IPR-håndbogen](#).

TIL MILJØER, DER STYRKER ENTREPRENØRSKAB BLANDT PROFESSIONELLE KUNSTNERE (INKUBATORER, RÅDGIVERE, BRANCHEORGANISATIONER ETC.)

- Spred viden om entreprenørielle muligheder blandt jeres medlemmer.
- Brug film, kurser, 1:1 rådgivning, StartUp camps, konferencer, konkurrencer m.m. som forskellige formater til at sprede viden.
- Indsaml viden om professionelle kunstneres behov for viden, sparring og træning i arbejdsmæssige muligheder.
- Skab anledninger, hvor forskellige faggrupper kan arbejde sammen.
- Del erfaringer med lokale og regionale erhvervsservicetilbud, og hjælp dem med at forstå kunstneriske og kreative brancher som særlige vækstområder.

PÅ NATIONALT NIVEAU

- Støt videndeling blandt skolerne både om entreprenørielle grundforståelser og uddannelseselementer.
- Indskriv entreprenørielle grundforståelser og uddannelseselementer i studieplanerne.
- Stil krav til lokale og regionale erhvervsservicetilbud om at udvikle relevante tilbud til den kunstneriske og kreative sektor.
- Stil krav til regionale og nationale eksport- og internationaliseringsenheder om at udvikle særlige tilbud til kunstneriske og kreative iværksættere.

PÅ NORDISK NIVEAU

- De kunstneriske uddannelser kan med fordel inddrages som et centralt element i Nordisk Ministerråds generelle opgave med at positionere det kulturelle og kreative Norden i en globaliseret verden ved at styrke samarbejdet imellem brancher, styrke nordisk kompetenceudvikling, samt innovation og kreativitet.
- Vi anbefaler Nordisk Ministerråd at fortsætte med aktiviteter, der bygger videre på forventninger og relationer, der er opstået som effekt af EntreNord blandt undervisere og uddannelsesudviklere ved de kunstneriske studier i Norden. Dette ville kunne mangedoble spredningseffekten både af de erfaringer, der allerede er gjort på skolerne, og af de, der gøres fremover.

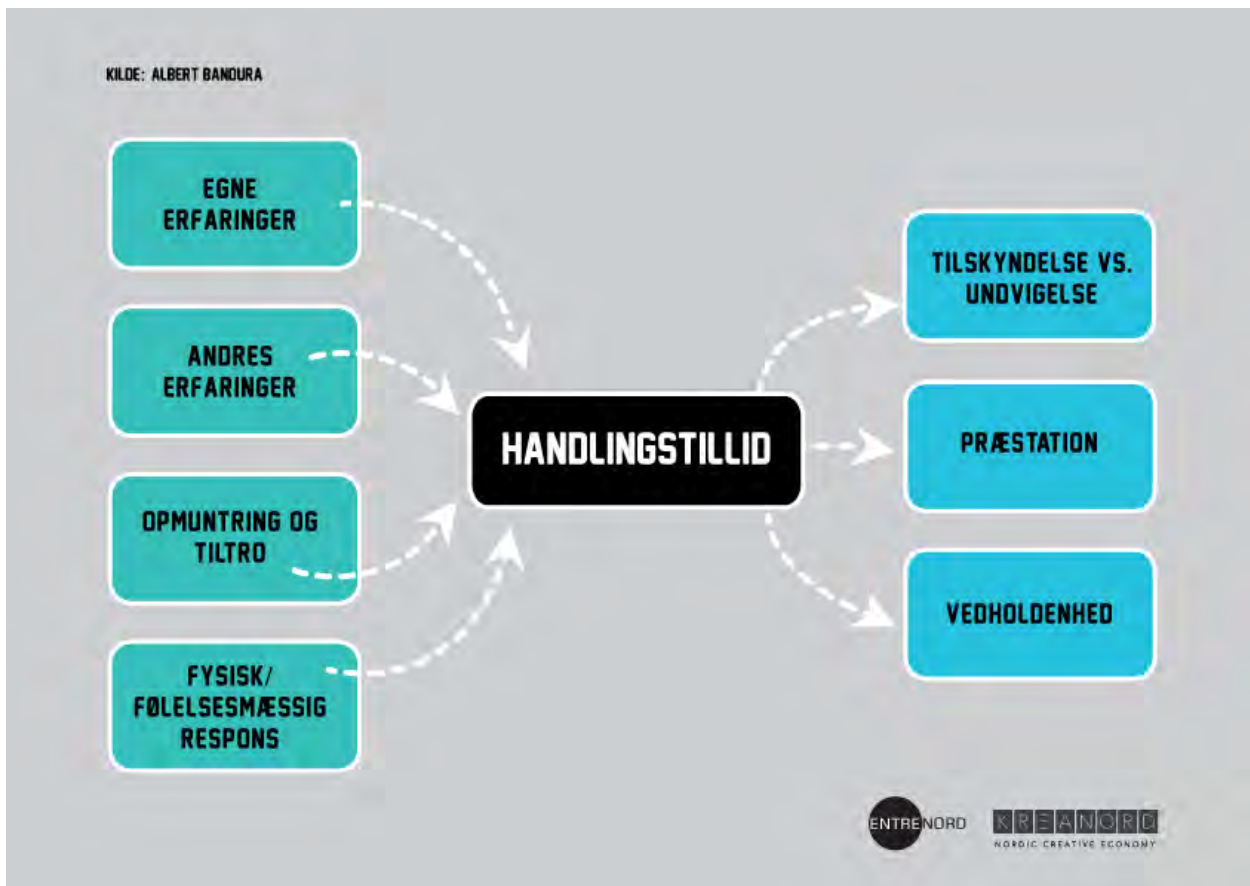
FIGUR 1

På workshops i 2012 arbejdede undervisere, studerende, undervisningstilrettelæggere og rektorer med denne model, som gennemgår de forskellige principper i entreprenøriel læring.

Tilbage til rapporttekst – [klik her](#)

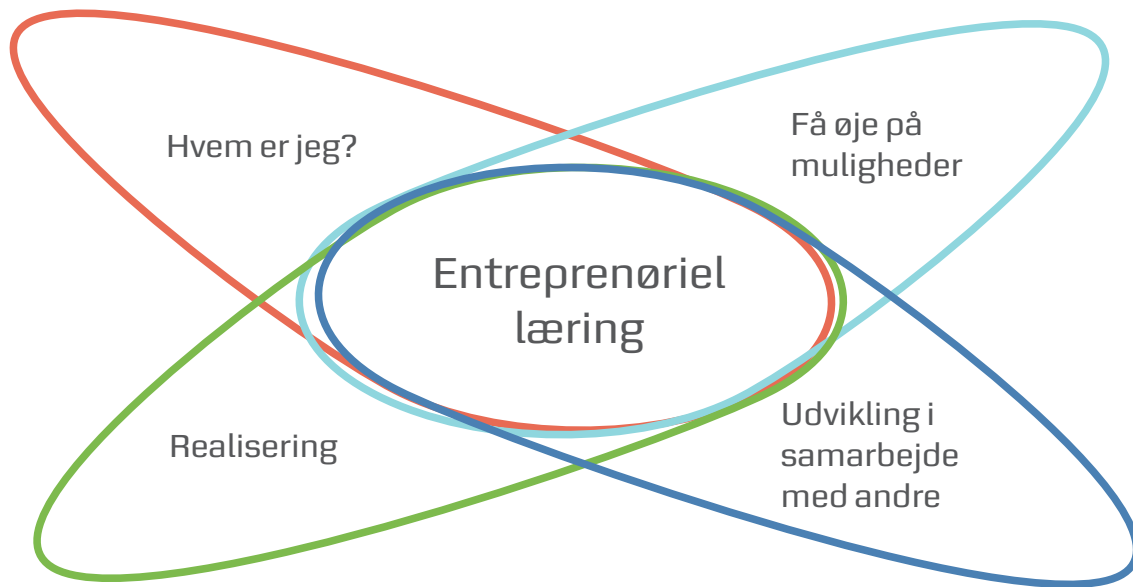
FIGUR 2

På workshops i 2013 arbejdede undervisere, studerende, undervisningstilrettelæggere og rektorer med Albert Banduras teori om Handlingstillid.

Tilbage til rapporttekst – [klik her](#)

FIGUR 3

KREANORD
NORDIC CREATIVE ECONOMY

karbak

På workshops i 2014 arbejdede undervisere, studerende, undervisningstilrettelæggere og rektorer med denne model, som gennemgår de fire principper i entreprenøriel læring.

Tilbage til rapporttekst - [klik her](#)